

Denken

Maieutiek
Petra Bolhuis
2022-2

10

1

Leven van de geest

- **Denken** gaat over een innerlijke dialoog in het nu, tussen verleden en toekomst. De inhoud komt noodzakelijkerwijs tot stand met beelden uit het verleden en het denken zelf onderbreekt de voortgang van de gebeurtenissen. Het is een 'stop-en-denk'.
- **Willen** gaat over de toekomst, het heeft vrijheid en contingentie in zich. Het gaat over projecten in plaats van over een voortgaand proces.
- **Oordelen** is de instantie die het nadenken en het willen met elkaar in verband brengt in relatie tot een wereld die door mensen gemeenschappelijk wordt bewoond.

2

Wat mensen doen

- **Arbeid** is dat wat steeds weer gedaan moet worden omdat we als mensen nu eenmaal om moet gaan met de schaarste en de oprukkende natuur. Arbeid is cyclisch nooit klaar, het helpt ons overleven, maar het brengt ons ook niet verder dan dat.
- **Maken** of werken daarentegen is efficiënt, heeft een doel en brengt iets voort. Daarbij wordt er een beste manier gevonden om dat doel te bereiken. Het (denk)werk is dan klaar. Op werken kun je voorbouwen van generatie op generatie.
- **Handelen** is niet efficiënt, is niet nuttig en dient het overleven niet. Het heeft slechts in zoverre iets met vooruitgang te maken dat het pas kan ontstaan als er mensen zijn die vrijgesteld zijn van werk en arbeid. Zij kunnen nadenken over de wereld en handelen en spreken op een waarlijk politieke wijze.

3

Leven in twee domeinen

- **De privésfeer** is het domein waarbinnen je omgaat met de mensen met wie je op persoonlijke gronden relaties hebt. Die groep mensen is via familie- of vriendschapsbanden met elkaar verbonden. Deze groep is of natuurlijk, of men kiest er zelf voor. Met dit domein mag de politiek zich volgens Arendt niet bemoeien. Het is aan de ene kant het domein van onvoorwaardelijkheid en warmte, maar ook van ongelijkheid en binding aan de noodzaak. De privésfeer is ook waar Socrates zich in terugtrekt om na te denken, maar daartoe moet hij zich zelfs losmaken van zijn vrienden en familie.
- **De politiek** is de sfeer waarin mensen in meervoud met elkaar leven binnen de wet. Daar heerst de *sensus communis*, maar ook de vastlegging van wat men als gemeenschappelijke waarden en normen heeft in de vorm van de wet. Daar wordt verwacht dat mensen ook rekening houden met rechten en ruimte voor andere denkwijzen, omdat ze omgekeerd ook willen dat er met hen rekening wordt gehouden.

4

Kwaliteit van het denken dat iedereen kan

- Er moet volgens Arendt ruimte zijn voor pluraliteit en nataliteit.
- Er moet gedacht worden alsof het handelen betreft.
- Verruimde denkwijze en verbeeldingskracht spelen een rol.
- Mededeelbaarheid en openbaarheid spelen een grote rol, want stiekem willen of doen, is al een signaal dat je niet in overeenstemming bent met de *sensus communis*.

5

Volgorde der dingen

Denken is dus stop-en-denken, omdat veranderingen in de toekomst niet plaatsvinden door na-denken, maar door willen.

Om dat '**willen**' te ordenen en te kunnen oordelen over welke wil het waard is om in de wereld gestalte aan te nemen hebben mensen individueel denken nodig én de *sensus communis*.

Arendt kent een grote rol toe aan de wet die de ruimte voor pluraliteit en nataliteit moet waarborgen. Dat betekent ook dat ze wetten die dat niet doen beoordeelt als slechte wetten.

6

Handelen

1. Het stop-en-denken. Het nadenken als dialoog interieur met als vraag; Leef je nog met jezelf in overeenstemming?

2. Onze bijdrage aan de *sensus communis*. De vraag daarbij is; Durf je als uniek en handelend mens te verschijnen in de publieke ruimte én draag je met jouw houding bij aan de ruimte voor pluraliteit en nataliteit van andere mensen?

En deze vragen zijn volgens Arendt als handelen. Dat betekent dat ze nooit zodanig beantwoordbaar zijn dat je kunt stoppen om ze te stellen.

7

In de wereld van vandaag

Kennis over de mens in o.a. psychologie en sociologie neemt toe. Maar discussies over de vrije wil in filosofische zin gaan niet over de kennis, maar over wat we daarvan denken, tot welke oordelen het leidt en wat dat doet met ons menszijn.

Het bewaken van zaken als non-contradictie met jezelf en ruimte voor de dialoog met anderen gaat niet over de objectiviteit van feiten, maar over de omgang met die feiten, hun oorsprong en hun gevolgen.

8

Denken is heel vaak beperkt tot een innerlijke dialoog

"En het denken als zodanig brengt de samenleving weinig goeds, veel minder dan de dorst naar kennis, die van het denken gebruikmaakt als een instrument voor andere doeleinden. Het denken creëert geen waarden; het zal niet voor eens en altijd zeggen wat "het goede" is; het keurt de aanvaarde gedragsregels niet goed, het zal ze eerder oplossen. En het heeft geen politieke relevantie, behalve wanneer er speciale noodsituaties ontstaan. Dat ik, zolang ik leef, in staat moet zijn om met mezelf te leven, is een overweging die politiek niet aan de orde komt, behalve in "grenssituaties"." (Denken, 243)

Het wordt zelden politiek, maar dan is het ook van het grootste belang.

9

Waar het nieuwe begint

"Het nieuwe gebeurt altijd tegen het overweldigende getuigenis in van statistische wetten en hun waarschijnlijkheidsrekening, die voor alle praktische, alledaagse doeleinden neerkomt op zekerheid; de verschijning van het nieuwe heeft daarom altijd iets van een wonder. Het feit dat de mens in staat is tot handelen, betekent dat het onverwachte van hem kan worden verwacht, dat hij kan waarmaken wat in de hoogste mate onwaarschijnlijk is. En dit weer is slechts mogelijk omdat ieder mens uniek is, zodat er met iedere geboorte iets in de wereld komt wat op unieke wijze nieuw is. Met betrekking tot deze iemand die uniek is kan in waarheid worden gezegd: daar was voordien niemand. Correspondeert het handelen, als een beginnen, met het feit van de geboorte, is het de effectivering van de menselijke conditie van de nataliteit, het spreken correspondeert met het feit van het verschillend-zijn en is de effectivering van de menselijke conditie van de pluraliteit, dat wil zeggen: van te leven als een zich van anderen onderscheidend en uniek wezen onder gelijken."

Uit De menselijke conditie, p.162

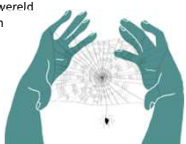
10

Menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid

Arendt zegt dat mensen, omdat wij een onnatuurlijk gebruik maken van de natuur, het onwaarschijnlijke kunnen doen. In het college heb ik daaraan de term *vrijheidsgraden* gekoppeld. Immers wij kunnen niet over de door de natuur gestelde grenzen heen. We kunnen als mensen echter wel onderzoeken in hoeverre de grenzen te verleggen zijn. Kijkend naar het verleden zien we dat mensen erin geslaagd zijn om onbewoonbare gebieden bewoonbaar te maken en de leeftijd waarop wij sterven te verleggen. Ook op persoonlijk vlak kunnen we binnen onze korte levensspanne kiezen om dingen te leren die we niet van nature kunnen zoals lezen of schrijven. We maken daarmee een onnatuurlijk gebruik van het natuurlijk en veranderen de voortgang van de natuur daarmee.

Omdat we, op de wijze van een denkend wezen, inbreken in de onverschillige amorele natuur, geven we betekenis, maken we een onderscheid tussen goed en kwaad en brengen we cultuur tot stand. Daarmee zijn we niet los van of tegenover de natuur geplaatst.

We hebben nu echter wel een verantwoordelijkheid ten opzichte van de wereld die we niet zouden hebben als alles, ongeacht wat wij erover dachten, zijn onverbidde onverschillige voortgang zou hebben. Dat maakt denken politiek, ook al is denken een weerbarstig instrument.

11

Stop en denk als politieke activiteit

- Het netwerk van betrekkingen is als een wolk die voortdrijft op de *sensus communis*. Het lege midden is niet echt leeg en wordt gevoerd met gedachten die worden uitgedragen aan de randen van het gepolariseerde debat. Als we niet alert zijn en deelhebben aan actief denken gaat ook het midden gedachteloos mee in de richting die complotdenkers beogen. Denken speelt juist dan een belangrijke rol en dat denken zonder clichés kunnen we volgens Arendt ontwikkelen als we accepteren dat er geen blijvende waarheden gedacht kunnen worden.

Die onzekerheid is juist in tijden van crisis lastig te verdragen, zo blijkt telkens opnieuw terwijl juist dan stop en denk noodzakelijk politiek wordt.

Maieutiek Denken 2022-2

12

12